

تحلیل سطوح پایداری معیشت روستاییان (مطالعه موردی روستاهای شهرستان سقز)

سید حسن مطیعی لنگرودی^۱، وحید ریاحی^۲، حمید جلالیان^۳ و افسانه احمدی^{۳*}

تاریخ دریافت: ۲۲ تیر ۱۳۹۷

تاریخ پذیرش: ۲۸ بهمن ۱۳۹۷

چکیده

رویکرد معیشت پایدار یکی از رویکردهای تحلیلی جدید در زمینه توسعه روستایی است که در سال‌های اخیر به منظور توسعه روستایی و کاهش فقر مورد توجه قرار گرفته است. هدف این پژوهش تحلیل وضعیت پایداری معیشت روستاییان در شهرستان سقز می‌باشد. برای مشخص نمودن روستاهای مورد مطالعه ابتدا روستاها به ۵ گروه جمعیتی تقسیم شدند و سپس بر اساس فراوانی روستاها در هر طبقه جمعیتی تعداد روستاهای هر طبقه مشخص گردید که در مجموع تعداد ۲۸ روستا به عنوان نمونه انتخاب شد. با استفاده فرمول کوکران ۳۰۸ خانوار به عنوان حجم نمونه تحقیق انتخاب گردید و بوسیله آن‌ها پرسشنامه تکمیل گردید. نتایج حاصل از یافته‌های توصیفی و آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که وضعیت پایداری معیشت در همه ابعاد معیشت پایدار در سطح منطقه مورد مطالعه پایین می‌باشد. همچنین نتایج حاصل از آزمون همبستگی و رگرسیون نشان می‌دهد که رابطه مستقیم و معناداری میان مؤلفه‌های معیشت پایدار وجود دارد و از میان این مؤلفه‌ها دارایی‌های اقتصادی و فیزیکی تأثیر بیشتری بر معیشت پایدار ساکنان دارد. همچنین نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس و آزمون توکی نشان می‌دهد که تفاوت معناداری میان بخش‌های شهرستان سقز به لحاظ پایداری معیشت وجود دارد و بخش مرکزی به لحاظ پایداری معیشت وضعیت مناسب‌تری نسبت به سایر بخش‌ها دارد.

کلمات کلیدی: استان کردستان، دارایی‌های معیشت پایدار روستایی، شهرستان سقز، معیشت پایدار روستایی، معیشت روستایی.

۱- استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران
۲- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی
۳- دانشجوی دوره دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی
(* نویسنده مسئول: ahmadi_afa@yahoo.com)

مقدمه

اساساً حوزه‌های روستایی به عنوان قاعده نظام و فعالیت اقتصادی نقش اساسی در توسعه ملی ایفا می‌کنند، اگر در جریان پیشرفت و توسعه فضاهای روستایی وقفه‌ای ایجاد شود آثار و پیامدهای آن نه تنها حوزه‌های روستایی، بلکه مناطق شهری و در نهایت کلیت سرزمین را در بر خواهد گرفت (رضوانی، ۱۳۸۳؛ جوان و همکاران، ۱۳۹۰). در ساختار اقتصاد نواحی روستایی کشورهای مختلف بویژه کشورهای در حال توسعه، کشاورزی محور اساسی تأمین معیشت به شمار می‌آید و در اغلب برنامه‌های توسعه نیز کشاورزی مهمترین و تنها رکن اقتصادی روستاها به شمار می‌آید (طاهرخانی، ۱۳۷۹). چنین ساختار اقتصادی ویژگی‌های فراوانی دارد و مهم‌ترین آن‌ها عدم تنوع در زمینه‌های شغلی و محدودیت منابع درآمدی به کشاورزی و زیربخش‌های آن خواهد بود. هر چند چنین ساختاری در گذشته با توجه به اقتصاد بسته و ویژگی‌های روستاها و روستائیان قابلیت دوام و ادامه حیات داشت ولی با گسترش بازار و تأثیر انکارناپذیر آن بر فضاهای روستایی و ناپایداری‌های موجود در ابعاد مختلف طبیعی، اقتصادی و اجتماعی، بویژه در کشورهای توسعه نیافته، نخواهد توانست معیشت پایدار را در نواحی روستایی این کشورها تضمین نماید (جوان و همکاران، ۱۳۹۰). شکل‌گیری چنین ساختار اقتصادی در نواحی روستایی مسائل خاصی را به دنبال داشته که از جمله می‌توان به انعطاف کمتر در مقابل نوسانات کوتاه مدت آب و هوایی، نوسان قیمت محصول در زمان برداشت، محدودیت‌های بازاریابی و بازاریابی محصول، وابستگی بهره‌برداران به خارج از روستا، وجود بیکاری آشکار و پنهان، کاهش بازده سرمایه، تخریب منابع پایه طبیعی، آسیب‌پذیری اقتصاد روستایی و بی‌ثباتی منابع درآمدی، نداشتن امنیت شغلی، پایین بودن سطح کیفیت زندگی و در نهایت معیشت ناپایدار روستایی شده است (سعیدی، ۱۳۷۷). شهرستان

سقز با وجود دارا بودن ویژگی‌های طبیعی بارزی نظیر پوشش گیاهی متنوع و غنی، وجود منابع آبی سطحی در گستره وسیع، شرایط اقلیمی مناسب بوده و بعنوان مطرح بودن قطب دامپروری و زراعی، بیش از ۶۴/۵ درصد از خانوارهای روستایی این شهرستان زیر خط فقر زندگی می‌کنند. بر این اساس هدف پژوهش حاضر در درجه اول مشخص نمودن عوامل مؤثر در پایداری معیشت روستائیان بوده و سپس سطح پایداری ناحیه مورد مطالعه مشخص می‌گردد.

فقر روستایی یکی از مشکلات دوره کنونی در تمام کشورها بویژه کشورهای در حال توسعه به شمار می‌رود. از عوامل عمده فقر روستائیان می‌توان به عوامل اقتصادی، کشاورزی، شغلی، روابط اجتماعی و میزان مشارکت اقتصادی اشاره کرد. در میان کشاورزان، افزایش بار تکفل و نیز کاهش دارایی‌های خانوار نقش بسزایی در افزایش احتمال فقیر شدن خانوار نسبت به سایر متغیرهای جمعیتی و جغرافیایی ایفا می‌کنند، که همین مسئله معیشت خانوار روستایی را مورد تهدید قرار می‌دهد. مادامی که زندگی خانوار روستایی با چالش فقر در پی نبود حداقل استانداردها برای زندگی مواجه شود، تمام ابعاد زندگی او تحت الشعاع قرار می‌گیرد. از این رو توجه به برقراری یک معاش پایدار در سطح خانوار روستایی باید در اولویت ویژه‌ای قرار گیرد. معیشت پایدار، یک روش تفکر در زمینه توسعه روستایی و همچنین یک تفکر یکپارچه برای کاهش فقر است که بر خلاف رویکردهای مرسوم به کاهش فقر از طریق افزایش بهره‌وری محصول و کمک‌های خارجی تأکید می‌کند (فیلیپس و پوتر^۱، ۲۰۰۳؛ چمبرز^۲، ۲۰۰۵). چمبرز و کانوی^۳ (۱۹۹۲)، در تعریف معیشت پایدار، اهمیت برجسته‌ای به قابلیت‌ها می‌دهند، آن‌ها اظهار می‌کنند توانایی، تنها بودن و انجام دادن نیست بلکه

1 - Phillips and Potter

2 - Chambers

3 - Chambers and Conway

الگوی معیشت پایدار، مردم را در حال فعالیت در بستری آسیب‌پذیر در نظر می‌گیرد (لیپر و همکاران^۷، ۲۰۱۰؛ کاواتاسی و همکاران^۸، ۲۰۱۲). در حالیکه که درون این بستر اختیاراتی برای استفاده کردن از دارایی‌های خاصی دارند که می‌تواند به آنها در کاهش فقر کمک نماید. ساختارها و فرایندهای نهادی وجود دارند که بر معیشت مردم محلی تأثیر می‌گذارند و در آن مداخله می‌کنند و مردم برای تبدیل دارایی‌ها به شکلی معنادار، باید با آنها درگیر شوند. روش‌هایی که مردم برای تأثیر گذاشتن و دسترسی به این ساختارها، و فرایندها استفاده می‌کنند، استراتژی معیشتی آنها را شکل می‌دهند، که به آن‌ها در رسیدن به نتایج معیشتی مطلوب کمک می‌کند (جمعه‌پور و احمدی، ۱۳۹۰). به طور کلی، چارچوب معیشت پایدار، مبنایی تحلیلی را برای شناخت پیچیدگی معیشت روستایی ارائه می‌دهد. رویکرد مذکور سبب می‌گردد تا به صورت سیستماتیک، فقط با تمرکز بر یک یا دو جنبه از مسئله کاهش فقر روستایی-توسعه روستایی را مورد بررسی قرار ندهیم. به بیان دیگر رویکرد مذکور ما را از تفکری چند بخشی به سمت دیدگاهی جامع در زمینه معیشت و توسعه روستایی هدایت می‌کند. همانگونه که شکل ۱ چهارچوب معیشت پایدار نشان می‌دهد پنج ضلع اساسی معیشت پایدار از یکدیگر مستقل نیستند بلکه با هم تعامل دارند، بر اساس مدل معیشت پایدار اشلی و کرنی، پنج ضلع اساسی معیشت پایدار در مناطق روستاییان تحت تأثیر شوک‌ها و روندها می‌باشند. در صورتی که ساختارها و فرایندهای مناسبی برای مقابله با این شوک‌ها و روندها طراحی شود یا به عبارتی استراتژی‌های معیشتی مناسبی طراحی شود می‌توان آسیب‌پذیرها را کاهش و به درآمد و رفاه بیشتر دست یافت. این رویکرد همچنین در پیوند دادن روندها در سطح کلان با واقعیات در سطوح خرد و روزمره زندگی افراد مؤثر است (اشلی و کرنی، ۲۰۰۷).

همچنین توانایی مربوط به شناخت و ترمیم کردن شوک‌های بالقوه و تنش‌ها می‌باشد که آنها به عنوان ویژگی‌های کلیدی پایداری مطرح هستند. در میان تعاریف مختلف، تعریفی که چمبرز و کانوی (۱۹۹۲) از معیشت پایدار دادند به عنوان یک تعریف اساسی و پایه در نظر گرفته شد، و منجر به این شد که تعدادی از ادارات دولتی، سازمان‌های بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی^۱، برای مثال (دپارتمان بین‌المللی توسعه در انگلستان^۲)، برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP)^۳، هر کدام خود به یک درکی از معیشت پایدار رسیده‌اند رویکردهایی را برای تسهیل و کمک به تجارب توسعه روستایی بکار بسته‌اند (بیومگارتنیر و هاگر^۴، ۲۰۰۴). معیشت پایدار دربرگیرنده دارایی‌های انسانی، اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی می‌باشد (فیلیپس و پاتر^۵، ۲۰۰۳). معیشت پایدار مقایسه کارهایی که در زمینه معیشت پایدار توسط سازمان‌های مختلف انجام شده است نشان می‌دهد که روش‌های به کار گرفته شده بسیار شبیه بهم می‌باشند هر چند ممکن است در برخی از جنبه‌های عملیاتی باهم تفاوت‌های داشته باشند. در میان این رویکردها، چارچوب پنج ضلعی دپارتمان توسعه بین‌المللی انگلستان (۱۹۹۹) یکی از برجسته‌ترین و مهم‌ترین آن‌ها است، و بسیاری بر این باورند که این چارچوب به خوبی توانسته است مفاهیم اصلی معیشت را نشان دهد. جدول ۱ این چارچوب دارای رویکرد مردم محوری است، و بر اساس پنج ویژگی کلیدی قرار می‌گیرد.

تعدادی از پژوهشگران انواع مختلفی از استراتژی‌ها را برای معیشت پایدار روستایی در نظر گرفته‌اند. اسکانس^۶ در سال ۱۹۹۸، سه نوع استراتژی را مشخص نموده است که عبارتند از ۱- کشاورزی فشرده ۲- متنوع‌سازی معیشت و ۳- مهاجرت.

1- NGOs

2 - Department for International Development (DFID)

3- United Nations Development Programme

4 -Baumgartner and Hogger

5 - Phillips and Potter

6- Scoones

7- Lipper et al

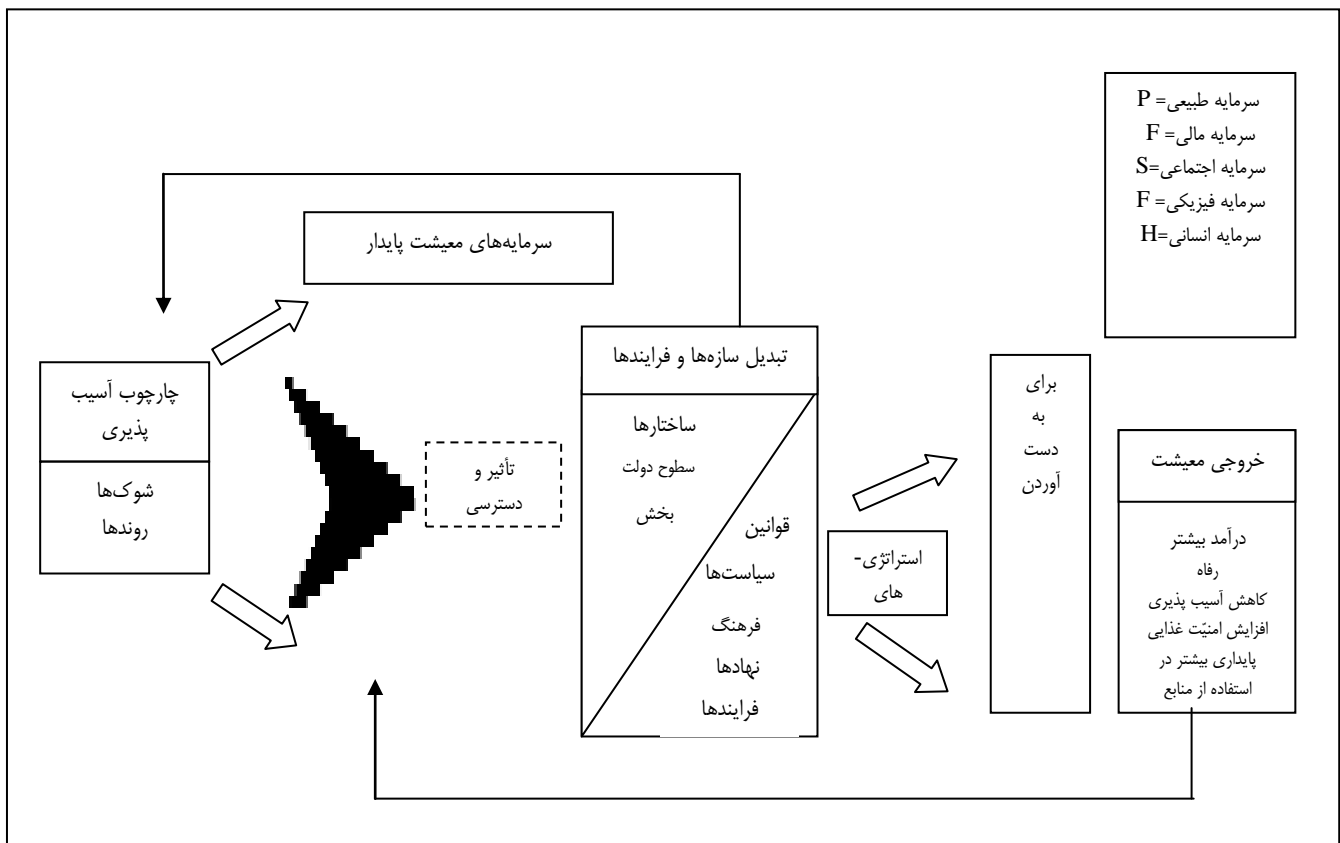
8 - Cavatassi et al

9- Ashley and Carney

جدول ۱. مهمترین مفاهیم اصلی معیشت

دارایی‌ها ^۱	این دارایی‌ها از انواع سرمایه‌های طبیعی، فیزیکی، اجتماعی، سرمایه انسانی و سرمایه‌های اجتماعی تشکیل شده است و جزء اساسی معیشت اقشار فقیر می‌باشند.
زمینه‌های آسیب پذیری ^۲	آسیب‌پذیری یک موضوع کلیدی در معیشت پایدار است. این عامل مواردی نظیر شوک‌ها (صدمات)، روندها و فصلی‌گرایی می‌باشد. این عامل می‌تواند بر دارایی‌های فقرا و انتخاب معیشت آنان تأثیر منفی بگذارد، اگر چه همه آسیب‌پذیری‌ها منفی هستند.
نتایج ^۳ (پیامدها)	نتایج معیشت بازتابی از موفقیت‌ها و اهداف هستند که رویکرد معیشت پایدار به دنبال رسیدن به آنها می‌باشد. نتایج همیشه به عنوان یک مسیر برای ارزیابی پایداری معیشت، از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد.
استراتژی‌ها ^۴	استراتژی‌های معیشتی فعالیت‌های بکار گرفته شده برای تولید ابزارهایی هستند که بوسیله آنها خانوار توان زیستن را داشته باشد.

منبع(اشلی و کرنی^۵، ۲۰۰۱؛ شین^۶ و همکاران، ۲۰۰۸؛ توئیگ^۷، ۲۰۰۱)

- 1- Assets
- 2- Vulnerability context
- 3- Outcomes
- 4- Strategies
- 5 - Ashly and Carney
- 6 - Shen
- 7 - Twigg

کرمانشاه» پرداختند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سازه‌های معیشت پایدار عبارتند از سازه‌های زیست محیطی، سازه‌های اجتماعی، سازه‌های اقتصادی، سازه‌های انسانی و سازه‌های فیزیکی.

رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «تحلیل نقش تنوع معیشتی در تاب‌آوری خانوارهای روستایی در شرایط خشکسالی مطالعه موردی: مناطق در معرض خشکسالی استان اصفهان» به این نتایج دست یافتند که اتخاذ رویکرد تنوع معیشتی منجر به تاب‌آوری بیشتر خانوارها در شرایط خشکسالی شده است. در روستاهایی که در معرض خشکسالی شدیدتری قرار داشتند، این تنوع معیشتی بیشتر به چشم می‌خورد.

ژانکو^۳ (۲۰۱۵) در پژوهشی تحت عنوان «معیشت ناپایدار روستایی و فقر در غنا» به این نتایج دست یافت که موقعیت فضایی خانوار، فاکتورهای دموگرافیکی (جمعیتی)، آموزش و تفاوت قیمت تولیدکننده - مصرف‌کننده از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده معیشت پایدار خانوارهای روستایی می‌باشد و بایستی مهارت‌های کارآفرینی خانوارهای روستایی برای ایجاد تنوع امرار معاش ارتقاء یابد.

رامشاندانی^۴ و کارمارکارکب^۵ (۲۰۱۴) در پژوهشی تحت عنوان «امنیت معیشت پایدار روستایی در بخش‌های عقب افتاده استان مازندران» به این نتایج دست یافتند که رویکرد متنوع‌سازی فعالیت‌ها و دستیابی به معیشت پایدار در این نواحی شامل مجموعه اقدامات یکپارچه‌ای است که در برگیرنده فعالیت‌هایی همچون بهبود شیوه‌های کشاورزی، توسعه دامداری، توسعه منابع آب و طرح‌های مبتنی بر استفاده از جنگلداری می‌باشد.

کری^۱ از گراف‌های متنوعی برای نشان دادن رویکرد معیشت استفاده نموده است. اصول اساسی برنامه‌ریزی این رویکرد در شکل ۲ نشان داده شده است. این شکل بر ماهیت پویای فرایند برنامه‌ریزی و همچنین اهمیت یادگیری تأکید می‌کند بطوریکه تمرکز بر امنیت معیشت خانوار باعث می‌شود برنامه کلی کیفیت بهتر شود. یک رویکرد گام به گام توسط کری پذیرفته شده است که شامل گام‌های زیر است، شناسایی نواحی جغرافیایی با استفاده از داده‌های ثانویه که بالقوه با فقر روبرو هستند. شناسایی گروه‌های آسیب‌پذیر و مشکلات معیشتی که با آن روبرو هستند. جمع‌آوری داده‌های تحلیلی (تحلیلی کل‌نگر که توسط مدل معیشتی کری در شکل ۲ نشان داده شده است. این مدل جریان‌ات را در طول زمان مورد توجه قرار می‌دهد و همچنین شاخص‌هایی که باید مورد ارزیابی قرار بگیرند، را مشخص می‌کند. انتخاب دسته‌ای از جوامع برای مشارکت در برنامه کری ابزارات ویژه‌ای (همانند ارزیابی معیشت، یادگیری مشارکتی، آموزش توانمندسازی) برای رویکرد معیشت توسعه داده است. اما استفاده انعطاف‌پذیری از ابزارهای متنوع موجود همانند ارزیابی‌های سریع مشارکتی از معیشت می‌کند. هدف آن استفاده از ابزارهای متنوع است تا دیدگاهی چند بعدی از معیشت بدست آید تا به شناسایی آسیب‌پذیرترین افراد به لحاظ معیشتی کمک کند. بیشتر از خانوارهای آسیب‌پذیر کمک می‌کند (کرنی و همکاران^۲، ۱۹۹۹).

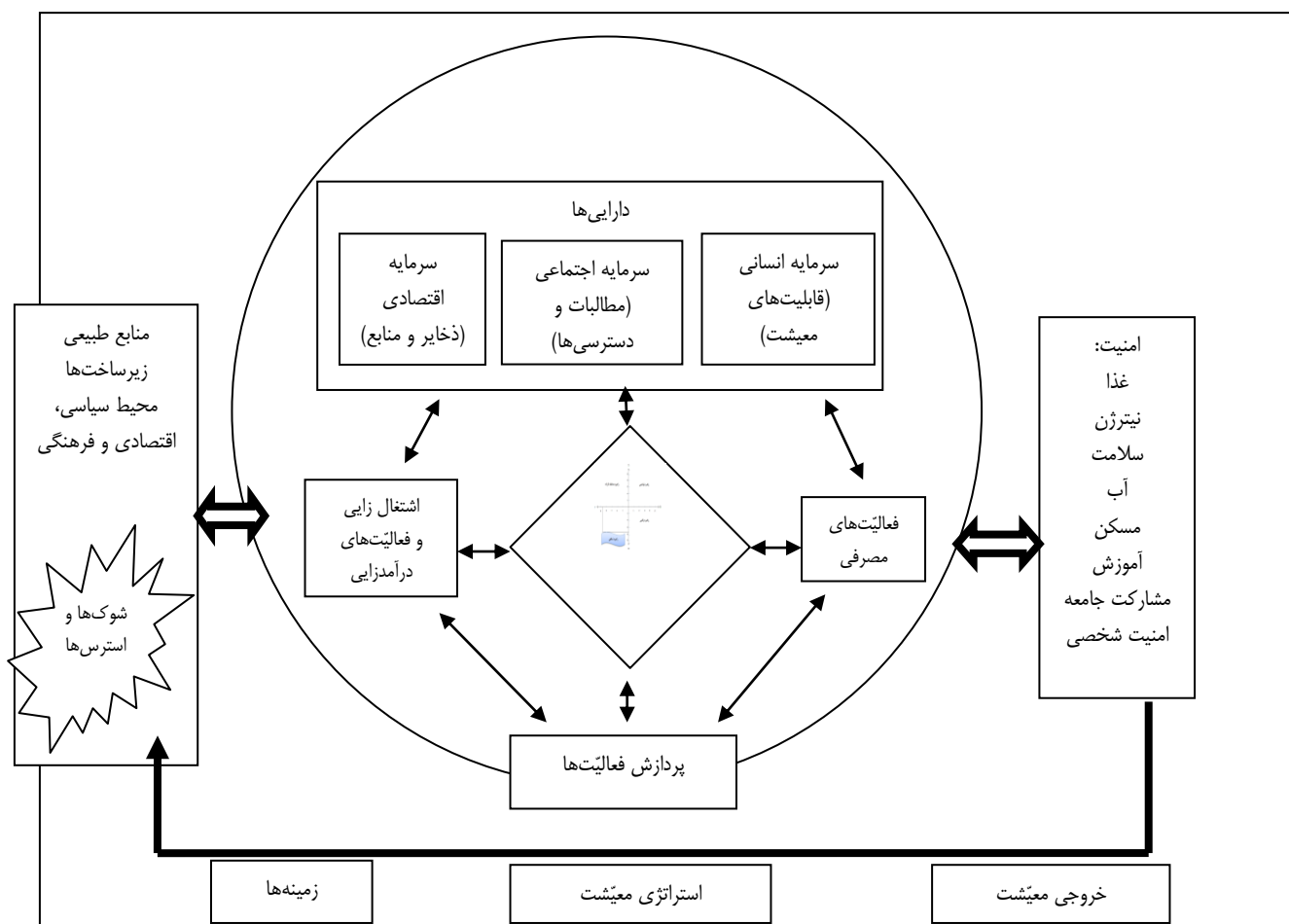
بر این اساس مطالعات مختلفی در این زمینه در داخل و خارج کشور شده است که نتایج تعدادی از این پژوهش‌ها به صورت اجمالی مورد اشاره قرار گرفته است:

نوروزی و حیاتی (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی «سازه‌های

مؤثر بر معیشت پایدار روستایی از دیدگاه کشاورزان استان

3- Dzanku
4- Ramchandani
5- Karmarkar
6- Maharashtra

1 - Care
2- Carney et al

شکل ۲. سرمایه‌های معیشت پایدار، منبع کوی

منبع: (Carney and et al, 2009:4).

بعدی بودن معیشت پایدار می‌توان گفت این تحقیقات فاقد رویکردی یکپارچه هستند و عمدتاً به صورت تک بعدی و بدون توجه به تبیین ساختار فعالیت‌های اقتصادی در مناطق مورد مطالعه انجام شده‌اند. شکل ۳ مدل مفهومی پژوهش است.

مواد و روش‌ها

رویکرد کلی این پژوهش از نوع پژوهش‌های کمی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها مبتنی بر داده‌های کتابخانه‌ای-اسنادی و پیمایش میدانی است. نخست برای شناسایی شاخص‌ها و نماگرهای معیشت پایدار با تأکید ویژه بر مناطق روستایی از مطالعات مرتبط با حوزه تخصصی بهره‌گیری شد. بر این اساس

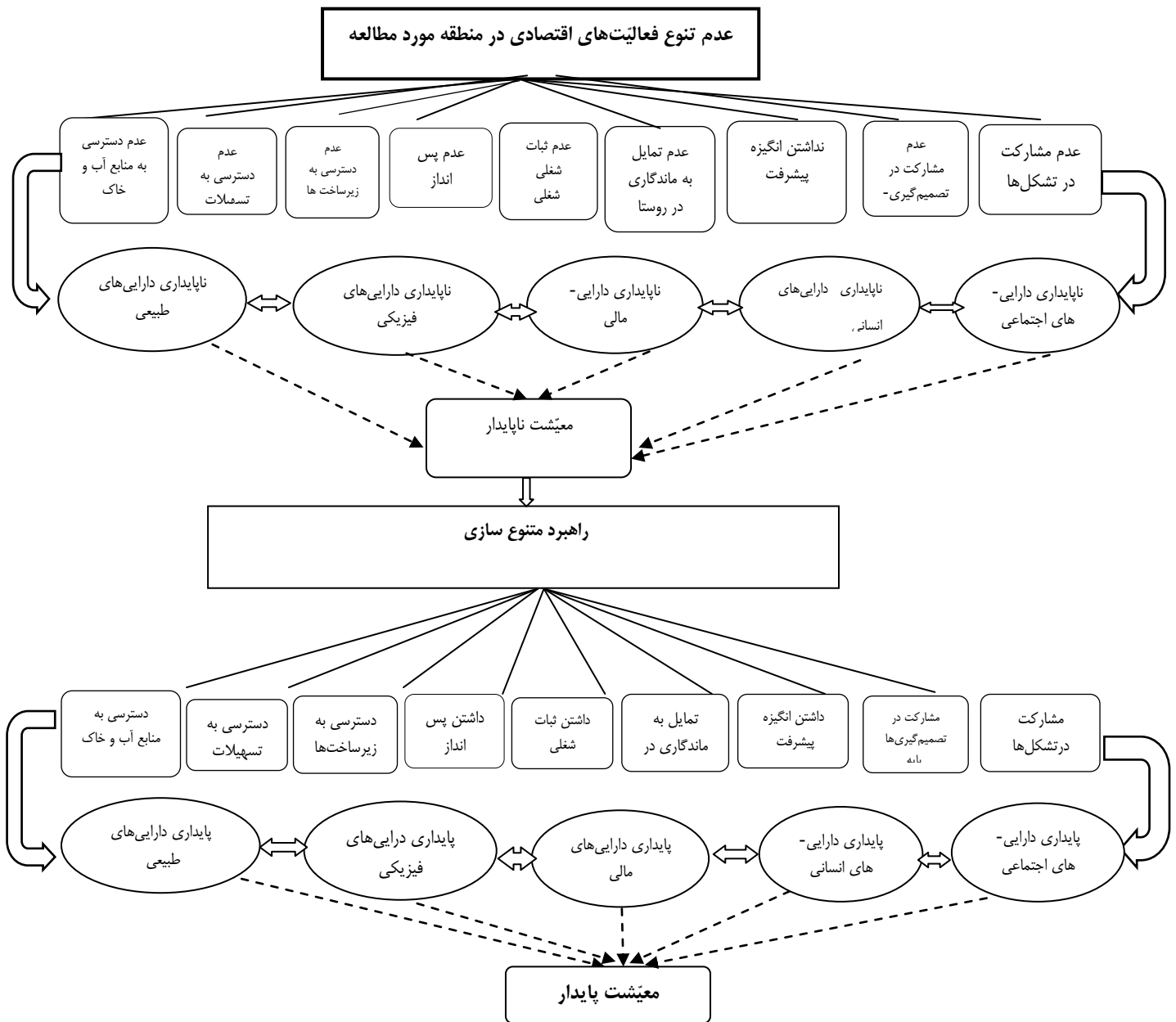
امبی بولا و اولیوکمای^۱ (۲۰۱۳) در پژوهشی میدانی به بررسی «تنوع فعالیت‌های معیشتی و رفاه خانواده‌های روستایی در نیجریه» پرداختند. نتایج بدست آمده در این پژوهش نشان می‌دهد که ترویج و توسعه اشتغال فعالیت‌های بخش غیرکشاورزی را به عنوان یک استراتژی خوب و مکمل برای افزایش درآمد کشاورزان و همچنین حفظ رشد عادلانه روستایی و دستیابی به معیشت پایدار پیشنهاد می‌کند.

با مطالعه تحقیقات داخلی صورت گرفته، می‌توان گفت که این پژوهش‌ها به طور مشخص به مقوله نقش متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در معیشت پایدار نپرداخته‌اند. علیرغم چند

1- Abimbola and Oluwakemi

پایایی مناسب ابزار پژوهش است. برای مشخص نمودن روستاهای مورد مطالعه ابتدا روستاها به ۵ گروه جمعیتی ۲۰-۵۰ خانوار، ۵۱-۱۰۰ خانوار، ۱۰۱-۱۵۰ خانوار، ۱۵۱-۲۰۰ خانوار، ۲۰۱-۲۵۰ خانوار و ۲۵۱-۵۰۰ خانوار تقسیم شدند. پس از مشخص شدن روستاهای نمونه بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۰۸ خانوار انتخاب به صورت تصادفی انتخاب شدند شدند. به منظور طراحی پرسشنامه از طیف لیکرت ۵ مقیاسی استفاده شد.

مؤلفه‌ها و گویه‌های معیشت پایدار مورد شناسایی قرار گرفت و مبنای طراحی پرسشنامه به عنوان ابزار اصلی پژوهش در مطالعات میدانی قرار گرفت. برای افزایش روایی از روش یا تکنیک روایی محتوایی و صوری استفاده شد و در این راستا روایی ابزار پژوهش به تأیید تعدادی از متخصصان حوزه تخصصی رسید، سپس از تکنیک آلفای کرونباخ برای سنجش ابزار پژوهش استفاده شد و عدد ۰/۹۰۵ به دست آمد، که بیانگر

شکل ۳. مدل مفهومی پژوهش

جدول ۲. روستاهای مورد مطالعه

ردیف	بخش	دهستان	روستاها	جمعیت
۱		صاحب	خوشه دره	۲۲۱
۲		صاحب	قلعه کهنه	۴۸۰
۳	زیویه	صاحب	اسلام آباد	۱۳۴
۴		گل تپه	رحیم آباد	۱۰۴
۵		گل تپه	قیلانتلو	۶۱۹
۶		گل تپه	باشیلاغ	۳۱۶
۷		امام	سنته	۹۴۵
۸		تیلکوه	احمدمرده	۱۱۲
۹		خورخوره	فره بغره	۱۹۳
۱۰	بخش امام	خورخوره	دره تقی	۱۷۹
۱۱		تیلکوه	ملاسالار	۱۶۵
۱۲		تیلکوه	ایوب	۱۶۱
۱۳		خورخوره	مولان آباد	۲۸۹
۱۴		ذوالفقار	رنگه ریزان	۳۴۳
۱۵	سرشوی	ذوالفقار	سماقلو	۳۵۷
۱۶		ذوالفقار	خورده لوکی	۵۷۷
۱۷		ذوالقار	دره زیارت سفلی	۲۱۳
۱۸		میرده	میرده	۸۰۰
۱۹		میرده	سیاه دره	۲۸۱
۲۰		تموغه	میتو	۱۲۲
۲۱		ترجان	ترجان	۶۳۰
۲۲	مرکزی	تموغه	تموغه	۶۸۸
۲۳		سرا	مرخز	۸۰۰
۲۴		سرا	آلتون علیا	۲۸۴
۲۵		میرده	کنده سوره	۲۱۶
۲۶		تموغه	فشلاق صالح	۲۹۶
۲۷		ترجان	قاقل آباد	۵۵
۲۸		سرا	عرب اوغلوی	۲۴۲

منطقه مورد مطالعه

محدوده مکانی تحقیق روستاهای واقع در شهرستان سقز می‌باشد. شهرستان سقز به مرکزیت شهر سقز در استان کردستان با وسعت ۴۴۹۶/۸ کیلومترمربع می‌باشد. ارتفاع سقز از سطح دریا برابر با ۱۴۷۴ متر می‌باشد. شهرستان سقز از شمال با استان آذربایجان غربی، از غرب با شهرستان بانه، از جنوب با شهرستان مریوان و کشور عراق و از شرق با شهرستان‌های دیواندره هم مرز است. شهرستان سقز دارای آب و هوایی بسیار سرد است و بر اساس داده‌های سازمان

هواشناسی، با ثبت دمای ۴۵- درجه سانتیگراد یکی از سردترین نقاط ایران است. این شهرستان دارای ۲ شهر (سقز و صاحب)، سه بخش (مرکزی، زیویه و سرشوی)، ۱۱ دهستان (سرا، گل تپه، ذوالفقار، امام، تیلکوه، خورخوره، میرده، تموغه، صاحب، ترجان، و چهل چشمه غربی)، ۲۷۲ آبادی دارای سکنه است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ این شهرستان دارای جمعیتی معادل ۲۱۰۸۲۰ نفر جمعیت و ۵۳۹۹۷ خانوار بوده است. که از این تعداد ۵۰۴۲۹ نفر ساکن نقاط روستایی و ۱۴۰۱۶۷ نفر ساکن نقاط شهری می‌باشند. با وجود اینکه

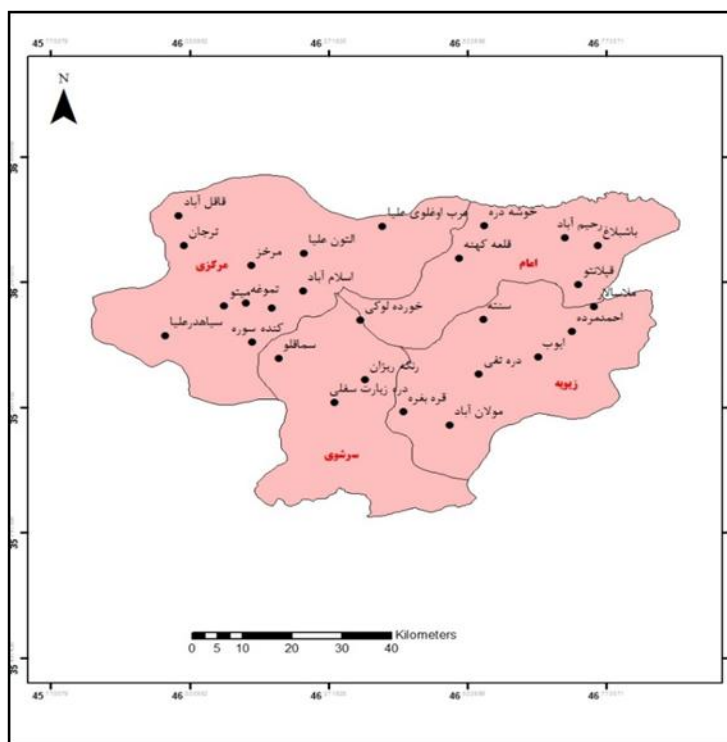

به محصولات کشاورزی روستاییان وارد نموده و معیشت پایدار و کیفیت زندگی آن‌ها را به شدت تحت تأثیر قرار داده است (وزارت کشور استانداری کردستان معاونت برنامه‌ریزی و اشتغال، ۱۳۹۳). شکل ۳ موقعیت روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

نتایج

میانگین سنی روستاییان نمونه‌های مورد مطالعه تقریباً برابر با ۵۰ سال می‌باشد. ۲۳/۷ درصد بی‌سواد، ۲۷/۳ درصد دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی، ۳۶/۷ درصد دارای دیپلم و ۱۲/۳ درصد دارای تحصیلات بالاتر از دیپلم می‌باشند. بیشترین تعداد اعضاء همکار خانوارها که در کار کشاورزی کمک می‌کنند ۳ نفر می‌باشد، حداقل و حداکثر تعداد افراد شاغل در خانوار برابر با ۲ نفر و ۸ نفر می‌باشد.

شهرستان سقز دارای ویژگی‌های طبیعی بارزی نظیر پوشش گیاهی متنوع و غنی، وجود منابع آبی سطحی در گستره وسیع، شرایط اقلیمی مناسب بوده و به‌عنوان قطب دامپروری و زراعی مطرح است، نبود صنایع تبدیلی کشاورزی و دامی برای فراوری محصولات در این بخش است که باعث می‌شود عمده تولیدات به صورت خام و کمترین ارزش افزوده از روستاهای شهرستان خارج شود. همچنین نبود بازار مناسب برای عرضه محصولات کشاورزی به ویژه دامی یکی از مهم‌ترین مشکل بخش کشاورزی شهرستان سقز است که باعث شده است واسطه‌گران و دلالان از سایر شهرستان‌ها و استان‌های هم‌جوار محصولات دامی و زراعی را از کشاورزان و دامداران با قیمت بسیار پایین خریداری نمایند. از مشکلات و خلاءهای موجود دیگر که می‌توان در بخش کشاورزی به آن اشاره نمود کم سوادی بهره‌برداران و عدم توان مالی، وقوع مخاطرات مختلف از جمله سیل، خشکسالی و زلزله اشاره نمود که خسارات بسیاری زیادی

شکل ۳. منطقه مورد مطالعه

جدول ۳. میزان پایداری معیشت از دیدگاه خانوارهای روستایی

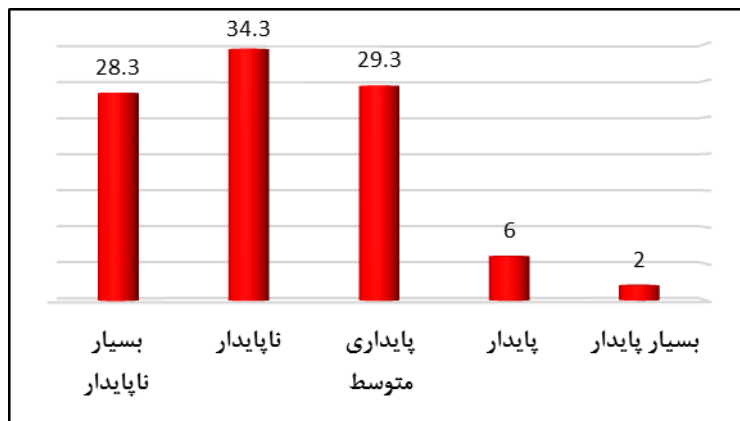
میانگین	هیچ	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	گویه
۲/۳۳	۷۶	۱۰۲	۸۳	۲۵	۱۴	فراوانی درصد
	۲۵/۳	۳۴	۲۷/۷	۸/۳	۴/۷	تا چه حد امیدوار هستید که در سالهای آینده وضعیت درآمدتان بهتر شود؟
۱/۸۹	۱۰۱	۱۲۳	۶۰	۱۳	۳	فراوانی درصد
	۳۳/۷	۴۱	۲۰	۴/۳	۱	تا چه حد می‌توانید با وضعیت معیشت فعلیتان جوابگوی نیازهای خانواده‌تان در آینده باشید؟
۱/۹۹	۱۰۳	۱۲۱	۵۷	۱۴	۵	فراوانی درصد
	۳۴/۳	۴۰/۳	۱۹	۴/۷	۱/۷	تا چه اندازه فعالیت‌های کشاورزی شما نیاز خود و خانواده‌تان را در طولانی مدت تأمین میکند؟
۲/۰۶	۱۱۰	۸۹	۷۷	۲۰	۴	فراوانی درصد
	۳۶/۷	۲۹/۷	۲۵/۷	۶/۷	۱/۳	تا چه اندازه میزان درآمد فعلی برای امرارمعاش شما و خانواده‌تان کافی می‌باشد؟
۲/۰۵	۹۷	۱۰۹	۸۲	۶	۶	فراوانی درصد
	۳۲/۳	۳۶/۳	۲۷/۳	۲	۲	با تغییرات شدید آب و هوایی و تأثیری که بر روی میزان تولیدتان دارد در یک زمان طولانی، تا چه حد می‌توانید نیازهای اساسی‌تان را تأمین کنید؟
۳/۹۵	۹	۲۲	۶۹	۷۴	۱۲۶	فراوانی درصد
	۳	۷/۳	۲۳	۲۴/۷	۴۲	به نظر شما درآمد از راههایی به غیر از کشاورزی چقدر می‌تواند نیازهای معیشتی شما را تأمین نماید؟
۲/۳۴	۹۱	۷۶	۸۷	۳۰	۱۶	فراوانی درصد
	۳۰/۳	۲۵/۳	۲۹	۱۰	۵/۳	چه میزان بیمه محصولات کشاورزی توانسته شما را نسبت به کسب درآمد مطمئن از کشاورزی یاری دهد؟
۲/۳۶	۱۰۸	۸۱	۶۴	۲۶	۲۱	فراوانی درصد
	۳۶	۲۷	۲۱/۳	۸/۷	۷	اندازه زمین کشاورزی / تعداد دام شما تا چه حد برای تأمین نیاز معیشتی شما در آینده مناسب است؟
۱/۶۸	۱۵۳	۱۰۷	۲۵	۱۳	۲	فراوانی درصد
	۵۱	۳۵/۷	۸/۳	۴/۳	۰/۷	فکر می‌کنید تا چه حد سیاست‌های دولت طوری هست که آینده شما را در حرفه کشاورزی تضمین کند؟
۲/۰۴	۱۱۴	۹۴	۶۲	۲۴	۶	فراوانی درصد
	۳۸	۳۱/۳	۲۰/۷	۸	۲	تا چه اندازه اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها می‌تواند به نفع تأمین درآمدتان در آینده باشد؟
۲/۶۲	۵۱	۸۵	۱۰۷	۴۰	۱۷	فراوانی درصد
	۱۷	۲۸/۳	۳۵/۷	۱۳/۳	۵/۷	عضویت در تعاونی تا چه حد می‌تواند در زمینه کسب درآمد بیشتر و پایدارتر به شما یاری رساند؟
۲/۹۲	۴۹	۷۶	۶۷	۶۶	۴۲	فراوانی درصد
	۱۶/۳	۲۵/۳	۲۲/۳	۲۲	۱۴	به نظرتان با وضعیت منابع آب در دسترس‌تان تا چه حد میتوانید فعالیت‌های کشاورزی (دامپروری) در آینده را ادامه دهید؟
۲/۷۸	۴۱	۹۰	۹۱	۴۸	۳۰	فراوانی درصد
	۱۳/۷	۳۰	۳۰/۳	۱۶	۱۰	به چه میزان در حال حاضر به غذای کافی، مناسب و سالم دسترسی دارید؟
۱/۹۲	۱۲۸	۸۸	۶۸	۱۲	۴	فراوانی درصد
	۴۲/۷	۲۹/۳	۲۲/۷	۴	۱/۳	به چه میزان درآمد شما پاسخگوی خدمات درمانی خانواده‌تان بوده است؟
۱/۹۷	۱۱۵	۱۰۵	۵۶	۲۰	۳	فراوانی درصد
	۳۸/۳	۵۳/۳	۱۸/۷	۶/۷	۱	امسال درآمد شما به چه میزان جوابگوی مخارج خانواده‌تان بوده است؟
۱/۷۸	۱۶۳	۵۸	۶۷	۶	۶	فراوانی درصد
	۵۴/۳	۱۹/۳	۲۲/۳	۲	۲	توجه به افراد تحت تکفلتان آیا فکر می‌کنید که درآمد فعلی‌تان می‌تواند در آینده جوابگوی نیازهای آنها باشد؟
۲/۰۶	۱۱۶	۹۷	۴۴	۳۷	۶	فراوانی درصد
	۳۸/۷	۳۲/۳	۱۴/۷	۱۲/۳	۲	به نظرتان با وضعیت فعلی خاک مزرعه‌تان (فرسایش)، تا چه حد می‌توانید روی درآمد کشاورزی - تان در آینده حساب کنید
۲/۰۵	۱۱۱	۹۹	۶۲	۱۸	۱۰	فراوانی درصد
	۳۷	۳۳	۲۰/۷	۶	۳/۳	به نظرتان با وضعیت فعلی مراتع که در آن دامهایتان چرا می‌کنند تا چه حد می‌تواند روی درآمدتان از نگهداری دام در آینده حساب کنید؟

دیگری بوده‌اند. ۰/۵۶ درصد از سرپرست‌های خانوار دارای ۱ فعالیت، ۳۷/۷ درصد دارای ۲ فعالیت و فقط ۶/۳ درصد دارای بیش از دو فعالیت می‌باشند. ۲۷ درصد از خانوارهای روستایی از

مهمترین فعالیت‌های غیر کشاورزی که روستاییان اشتغال دارند شامل ۴۶ درصد کارگری، ۱۲/۷ درصد خدماتی و ۸/۳ درصد صنایع دستی و ۳۳ درصد نیز فاقد فعالیت غیر کشاورزی

تولید برای بازار و ۵۲/۷ درصد به صورت ترکیبی یعنی هم برای مصرف شخصی و هم برای تولید بازار می‌باشد. به منظور سنجش سطح پایداری معیشت روستاییان از ۱۸ گویه در غالب طیف لیکرت از (طیف کاملاً ناپایدار تا پایداری کامل) سنجیده شد. همان‌گونه که یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد در اکثر گویه‌ها وضعیت پایداری کم و بسیار کم ارزیابی شده است. همان‌گونه که در نمودار ۱ قابل مشاهده است ۲۸/۳ درصد از پاسخ‌گویان وضعیت معیشتی خود را در سطح بسیار ناپایدار ارزیابی نموده‌اند. ۳۴/۳ درصد در سطح ناپایدار، ۲۹/۳ درصد در سطح متوسط، ۶ درصد پایدار و فقط ۲ درصد در سطح پایدار کامل ارزیابی نموده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که بیش از نیمی از روستاییان در منطقه مورد مطالعه بر این باور بوده‌اند که معیشت آنها در وضعیت ناپایدار و بسیار ناپایدار قرار دارد و فقط ۸ درصد از آنها وضعیت معیشتی خود را پایدار و بسیار پایدار قلمداد کرده‌اند (جدول ۳).

تسهیلات رسمی استفاده نموده‌اند، ۵۴/۳ درصد از تسهیلات غیر رسمی، ۲ درصد هم از تسهیلات رسمی و تسهیلات غیر رسمی استفاده نموده‌اند و ۱۶/۷ درصد نیز از هیچ تسهیلاتی استفاده نموده‌اند. همچنین نتایج تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که ۷۹ درصد از روستاییانی که دارای زراعت می‌باشند انتخاب الگوی کشت محصولات آنها بر اساس تنوع کشت بوده است و فقط ۱۵ درصد از آنها اظهار کرده‌اند که الگوی کشت آنها بر اساس نیاز بازار می‌باشد. همچنین بر اساس نظرات پاسخگویان که دارای فعالیت‌های کشاورزی، باغداری و دامداری بوده‌اند ۶۵/۷ درصد از آنها نحوه عرضه یا فروش محصولات آنها از طریق واسطه‌ها (دلالتان) بوده است و فقط ۲۵ درصد اظهار کرده‌اند که محصولات خود را طریق خرید تضمینی دولت و یا شرکت‌های تعاونی عرضه نموده‌اند. یکی دیگر شاخص‌های مورد بررسی در روستاهای مورد مطالعه وضعیت تولید به لحاظ خود معیشتی بودن تولید و یا تجاری بودن محصول می‌باشد یافته‌ها نشان می‌دهد که ۱۵/۳ درصد تولید آنها جنبه خودمعیشتی، ۳۲ درصد

نمودار ۱. توزیع فراوانی متغیر پایداری معیشت خانوارهای روستایی

معیشت پایدار از دید جامعه نمونه پرداخته شد. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای از دید جامعه نمونه نشان می‌دهد، در همه دارایی‌ها وضعیت جامعه نمونه پایین‌تر از حد متوسط یعنی (۳) قرار دارد، اما با این وجود بالاترین میانگین مربوط به دارایی‌های انسانی

همان‌گونه که در ادبیات تحقیق عنوان شد معیشت پایدار دارای چهار مؤلفه اصلی (دارایی‌های انسانی، دارایی‌های اجتماعی، دارایی‌های اقتصادی و دارایی‌های فیزیکی) می‌باشد. با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای به سنجش این مؤلفه‌های

است که ۲/۹۵ ارزیابی شده است و این امر نشان می‌دهد که وضعیت این دارایی نسبت به سایر دارایی‌های معیشت پایدار از دید جامعه نمونه وضعیت مناسب‌تری دارد. بدترین وضعیت از دید جامعه نمونه مربوط به دارایی‌های اقتصادی است که میانگین محاسبه شده برای آن ۲/۴ می‌باشد (جدول ۴).

جدول ۴. سطح معناداری ارزیابی‌های معیشتی ساکنان

انحراف استاندارد	حد متوسط	سطح معناداری	میانگین	آماره T	مؤلفه	پهنه‌ها
۰/۶۲۷	۳	۰/۰۰۰	۲/۴	-۱۶/۶۵۲	فیزیکی	دارایی‌های معیشت
۰/۵۴۸	۳	۰/۰۲۶	۲/۹۰	-۲/۲۴۲	اجتماعی	
۰/۸۸۸	۳	۰/۳۷۲	۲/۹۵	-۰/۸۹۴	انسانی	پایدار
۰/۷۴۶	۳	۰/۰۰۰	۲/۲۴	-۲۲/۶۴۳	اقتصادی	

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۶.

نشان می‌دهد از دید جامعه نمونه بین مؤلفه‌های پایداری معیشت بالاترین همبستگی در درجه اول میان مؤلفه اقتصادی با ضریب همبستگی ۰/۸۱۱ وجود دارد. بعد از این مؤلفه بالاترین ضریب همبستگی میان مؤلفه انسانی با ضریب همبستگی ۰/۷۶۸ وجود دارد. مؤلفه‌های فیزیکی با ضریب همبستگی ۰/۷۴۸ و اجتماعی با ۰/۶۷۸ در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

به منظور بررسی رابطه میان متغیر پایداری معیشت و مؤلفه‌های آن یعنی دارایی‌های فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و انسانی از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج آزمون همبستگی پیرسون بر اساس جدول ۵ نشان می‌دهد، میان پایداری معیشت و همه مؤلفه‌های آن رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. یعنی اینکه از دیدگاه جامعه نمونه افزایش هر کدام از این مؤلفه‌ها منجر به پایداری معیشت آنها می‌شود. اما همان‌گونه که نتایج

جدول ۵. ضریب همبستگی پیرسون میان متغیر پایداری معیشت و دارایی‌های فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و انسانی

مؤلفه‌ها	ارزش‌ها	فیزیکی	اجتماعی	اقتصادی	انسانی	معیشت پایدار
فیزیکی	همبستگی پیرسن	۱	۰/۶۴۸**	۰/۷۰۷**	۰/۳۵۷**	۰/۷۴۸**
	سطح معناداری	۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰
اجتماعی	همبستگی پیرسن	۰/۶۴۸**	۱	۰/۴۳۴**	۰/۳۵۷**	۰/۶۷۸**
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰
اقتصادی	همبستگی پیرسن	۰/۷۰۷**	۰/۴۳۴**	۱	۰/۳۵۷**	۰/۸۱۱**
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰
انسانی	همبستگی پیرسن	۰/۳۵۷**	۰/۴۳۴**	۰/۴۴۰**	۱	۰/۷۶۸**
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰
پایداری معیشت	همبستگی پیرسن	۰/۷۴۸**	۰/۶۷۸**	۰/۸۱۱**	۰/۷۶۸**	۱
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰
	تعداد	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰

به منظور بررسی میزان تأثیرگذاری متغیرهای معیشت پایدار از رگرسیون چند متغیره استفاده شد. همانگونه که جدول ۶ نشان می‌دهد میزان همبستگی پایداری مؤلفه‌های معیشت پایدار (به طور کلی) در یک ترکیب خطی با متغیرهای وارده شده برابر با ۰/۶۶۵ می‌باشد که این مقدار نشان دهنده رابطه نسبتاً بالا بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته است.

جدول ۶. خلاصه مدل مؤلفه‌های مؤثر بر معیشت پایدار

مدل	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R2)	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای معیار
۱	۰/۶۶۵	۰/۴۴۲	۰/۴۳۶	۰/۳۳۱۰۲

جدول ۷ حاوی تحلیل واریانس رگرسیون به منظور بررسی قطعیت وجود رابطه خطی بین دو متغیر است. مقدار F آزمون معناداری، ضریب تعیین را نشان می‌دهد. همانگونه که در جدول ۷ مشاهده می‌شود که F بدست آمده در سطح ۰/۰۵ درصد معنی‌دار می‌باشد و به این معنی است که در هر مدلی حداقل یکی از متغیرها در تبیین متغیر وابسته نقش دارد.

جدول ۷. آنالیز واریانس مؤلفه‌های مؤثر بر معیشت پایدار (فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی، انسانی)

مدل	مجموع مربعات	df	میانگین مربعات	F	سطح معناداری
رگرسیون	۲۵/۵۳۵	۳	۸/۵۱۲	۶۷۰/۵۷۵	۰/۰۰۰
باقیمانده	۳۲/۲۱۶	۲۹۴	۰/۱۱۰		
کل	۵۷/۷۵۱	۲۹۷			

همانگونه که جدول ۸ نشان می‌دهد از میان مؤلفه‌های معیشت پایدار از دید جامعه نمونه بعد اقتصادی با ضریب بتا ۰/۵۵۷ بیشترین تأثیر را بر معیشت پایدار داشته است. سپس بعد اجتماعی با ضریب بتا ۰/۴۷۸ و بعد کالبدی با ضریب بتا ۰/۳۷۹ و در انتها بعد زیست محیطی با ضریب بتا ۰/۳۴۷ بیشترین تأثیر را در پایداری معیشت داشته است.

جدول ۸. محاسبه ضرایب معادله خط و برآورد معناداری هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

مدل	ضرایب رگرسیونی (B)	ضرایب رگرسیونی استاندارد (Beta)	خطای استاندارد	مقدار t	سطح معناداری
متغیر وابسته	۰/۹۳۲		۰/۰۵۰	۰/۳۴۹	۰/۰۰۰
فیزیکی	۰/۳۳۸	۰/۴۳۳	۰/۰۰۹	۱۴/۷۰۹	۰/۰۰۰
اجتماعی	۰/۲۳۱	۰/۲۳۱	۰/۰۰۵	۱۱/۳۲۴	۰/۰۰۷
اقتصادی	۰/۴۶۷	۰/۵۵۷	۰/۰۰۱	۱۸/۰۰۹	۰/۰۰۰
انسانی	۰/۲۹۱	۰/۳۳۰	۰/۰۰۴	۱۲/۶۶۴	۰/۰۰۸

تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شد. نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس جدول ۹ نشان می‌دهد که در سطح آلفا ۰/۰۵ تفاوت میان بخش‌های مورد مطالعه وجود دارد.

$Y = 0.932 + 0.338X_1 + 0.231X_2 + 0.467X_3 + 0.291X_4$
به منظور بررسی اینکه آیا میان بخش‌های شهرستان سقز به لحاظ سطح پایداری تفاوت معناداری وجود دارد از آزمون

جدول ۹. تحلیل واریانس تفاوت سطح پایداری معیشت در بخش‌های شهرستان سقز

بعد	سطح معناداری	F	جمع مجذورات	میانگین مجذورات
سطح پایداری	۰/۰۲۱	۳/۱۸۵	درون گروهی	بین گروهی
			۵۹/۵۱۸	۱/۲۴۳
			۰/۱۹۵	۲

نتیجه متأثر شدن وضعیت معیشتی آن‌ها یکی از راهبردهای اساسی متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی آن‌ها می‌باشد. زیرا معیشت زمانی پایدار است که خانوارهای روستایی درمقابل شوک‌ها و آسیب‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی توان مقاومت داشته باشند.

در این پژوهش نقطه نظرات سرپرستان خانوار در قالب ۴ مؤلفه فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و انسانی به عنوان عناصر اصلی معیشت پایدار مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. بر اساس یافته‌های حاصل از پژوهش به طور کلی وضعیت معیشتی آنها در سطح ناپایدار وجود دارد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد وضعیت معیشتی ۶۲/۶ درصد از سرپرست‌های خانوار روستاهای مورد مطالعه در سطح ناپایداری کامل و ناپایداری وجود دارد، ۲۹/۳ درصد از آنها نیز وضعیت معیشتی آن‌ها در سطح متوسط قرار دارد و فقط ۸ درصد از سرپرستان خانوار اظهار نموده‌اند در وضعیت پایداری کامل و پایداری وجود دارد. طبعاً چنانچه کشاورزان با چنین نگرشی در روستاها زندگی نمایند در اولین فرصتی که پیش آید روستاها را ترک نموده و به شهرها مهاجرت خواهند نمود و در شهرها به دنبال یک شغل و معیشت پایدارتری هستند. همچنین در تأیید نتایج توصیفی بدست آمده برای سنجش وضعیت پایداری معیشت از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد. نتایج این آزمون نشان می‌دهد که میانگین محاسبه

پس از مشخص شدن وجود تفاوت معنادار میان بخش‌های شهرستان سقز به لحاظ پایداری معیشت از آزمون توکی برای طبقه‌بندی بخش‌های مورد مطالعه استفاده شد. نتایج حاصل از آزمون توکی (جدول ۱۰) نشان می‌دهد به لحاظ پایداری معیشت بیشترین پایداری مربوط به بخش مرکزی می‌باشد بعد از بخش سرشوی بیشترین پایداری معیشت مربوط به بخش سرشوی می‌باشد و در نهایت کمترین پایداری معیشت مربوط به بخش زیویه می‌باشد.

جدول ۱۰. سطح بندی بخش‌های شهرستان سقز بر اساس میزان

بخش	پایداری معیشت		
	۱	۲	۳
زیویه	۲/۱۲۱		
سرشوی		۲/۲۹۴	
مرکزی			۲/۵۷

نتیجه گیری

اساس توسعه انسانی و توسعه اقتصادی بر معیشت پایدار استوار است. معیشت چیزی فراتر از شغل است. یکی از راه‌های ناگزیر پیشرفت و جلوگیری از افزایش فقر روستاییان توجه و به وضعیت معیشتی آن‌ها می‌باشد. به دلیل آسیب‌پذیری فعالیت‌های اقتصادی روستاییان در مقابل تنش‌ها، شوک‌ها و آسیب‌ها و در

گونه که در بخش ادبیات نظری اشاره شد هر کدام از این مؤلفه‌ها ذکر شده قادرند که پایداری معیشت روستاییان، اثرگذار باشند. ولی نوع و یا وجود و یا عدم وجود آنها می‌تواند از جامعه‌ای به جامعه دیگر، متفاوت باشد. در واقع بر اساس یافته‌های این پژوهش، می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری نمود که در جامعه روستایی مورد مطالعه سطح پایداری معیشت و همچنین سطح تنوع فعالیت‌های اقتصادی پایین می‌باشد. در این زمینه با توجه به قابلیت‌های فراوان منطقه در حوزه‌های گوناگون طبیعی و انسانی و همچنین سایر فعالیت‌های اقتصادی هم‌چون دامداری، پرورش طیور در ایجاد اشتغال و افزایش درآمد روستاییان در کنار ارائه تسهیلات مناسب و اقدامات زیر ساختی اقدام شود. به منظور بالا بردن سطح دارایی‌های اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی در مناطق مورد مطالعه پیشنهاداتی به شرح زیر ارائه می‌شود:

الف) به منظور بهبود دارایی‌های اجتماعی پیشنهاد می‌شود که سازمان‌هایی نظیر جهاد کشاورزی از طریق افزایش ارتباطات اجتماعی با کشاورزان پیشرو و فعال، تعامل و گرایش مثبت را میان آنها افزایش دهد. این اقدام موجب آشنایی کامل آنها با یکدیگر و فعالیت‌های انجام شده می‌گردد و همچنین باعث تقویت همبستگی بین آنان شده تا ضمن آگاهی رسانی، زمینه‌های اعتمادسازی، آموزش حین فعالیت و ارتقای دانش فنی فراهم گردد.

ب) در میان روستاییان منطقه مورد مطالعه دارایی‌های فیزیکی بعد از دارایی‌های اقتصادی کمترین مقدار را دارد که ناشی از ضعف زیرساخت‌های فیزیکی از قبیل دسترسی نداشتن به راه ارتباطی مناسب، عدم دسترسی به ابزارآلات کشاورزی، عدم دسترسی به انبار و سردخانه برای فروش محصولات و... می‌باشد. از این رو پیشنهاد می‌شود نهادهای ذی‌ربط بایستی برای بهبود وضعیت معیشتی در منطقه مورد مطالعه توجه ویژه‌ای به این امر داشته باشند و درواقع از اولویت‌های اقدامات در

شده برای همه مؤلفه‌های معیشت از دید جامعه نمونه پایین‌تر از حد متوسط می‌باشد. اما بالاترین میانگین مربوط به دارایی‌های انسانی است که ۲/۹۵ ارزیابی شده است. این امر نشان می‌دهد که دید سرپرستان خانوار دارایی‌های انسانی می‌تواند نقش مهم‌تری در دستیابی به معیشت پایدار داشته باشد. همچنین نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که میان پایداری معیشت و مؤلفه‌های آن رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. بیشترین رابطه مستقیم میان پایداری معیشت و دارایی‌های اقتصادی وجود دارد، یعنی هر چقدر منابع اقتصادی روستاییان اعم از درآمد، ثبات اشتغال تنوع درآمد و غیره بالاتر باشد دستیابی بیشتری به معیشت پایدار دارند.

نتایج این پژوهش با یافته‌های داویس^۱ (۲۰۰۶)، فرید^۲ (۲۰۱۵) و نوروزی و حیاتی (۱۳۹۴) مطابقت دارد. بررسی دیدگاه‌های سرپرستان خانوارها در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد که از دیدگاه آنها حمایت‌های مالی دولت از طریق ارائه تسهیلات مناسب به کشاورزان، وجود پس‌انداز و منابع مالی مناسب کشاورزان، خرید تضمینی محصولات زراعی، باغی و دامی، حمایت دولت از طرح‌های توسعه کارآفرینی و... حذف واسطه‌ها هنگام فروش محصولات، افزایش سطح آگاهی و دانش مردم از مشاغل جانبی می‌تواند بیشترین تأثیرگذاری را بر متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی داشته باشند.

همچنین این یافته نتایج تحقیق ریدراسمیت و همکاران^۳ (۲۰۰۶) را مورد تأیید قرار می‌دهد. زیرا بیشتر گروه‌های روستایی به دلیل عدم دسترسی به آموزش و مهارت کافی، پایین بودن میزان سرمایه و دارایی‌ها، نبود زیرساخت‌های کافی با موانع متعددی روبرو هستند. در نتیجه در این زمینه دولت‌ها می‌توانند با تشویق بخش خصوصی یا ارائه تسهیلات مناسب و آماده‌سازی بسیاری از زیرساخت‌ها به روستاییان کمک نمایند. همان-

1- Davis

2 - Fred

3-Rider Smith

دست انجام باشد.

ج) همان گونه اشاره شد در روستاهای مورد مطالعه دارایی-های اقتصادی کمترین مقدار را از میان دارایی‌های معیشتی به خود اختصاص داده است. یکی از مهم‌ترین مشکلات اقتصادی و معیشتی روستاییان شکل‌گیری تسلسل فقر به دلیل پایین بودن سرمایه در این مناطق است. نوسانات قیمت محصولات کشاورزی، آسیب‌پذیری بالای محصولات کشاورزی در برابر مخاطرات طبیعی، وجود واسطه‌گران و دلالتان در بازار و عواملی

منابع

- جمعه‌پور، م و احمدی، ش. ۱۳۹۰. تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ، پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره یکم، صص ۳۳-۶۳. جوان، ج، شایان، ح، نوغانی، م و قاسمی، م. ۱۳۹۰. پایدارسازی جمعیتی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان مشهد با تأکید بر رویکرد متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره شانزدهم، صص ۱۴۴-۱۲۶.
- رضوانی، م. ر. ۱۳۸۳. مقدمه‌ای بر توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، ص ۴۵.
- رکن‌الدین افتخاری، ع، موسوی، س. م، پورطاهری، م و فرج زاده اصل، م. ۱۳۹۳. تنوع بخشی به اقتصاد روستاها جهت تحقق توسعه پایدار مورد دهستان مرحمت آباد شمالی شهرستان میان‌دوآب، پژوهش‌های روستایی، ۵(۳): ۶۳۹-۶۶۲.
- سعیدی، ع. ۱۳۷۷. توسعه پایدار و ناپایداری توسعه روستایی، فصلنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۸۷(۲): ۱۷-۲۲.
- طاهرخانی، م. ۱۳۷۹. صنعتی شدن روستا، وزارت جهاد کشاورزی. ص ۲۱.
- قاسمی، م و جوان، ج. ۱۳۹۲. تبیین رابطه تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصادی و توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی: شهرستان مشهد، پژوهش‌های روستایی، ۵(۲): ۲۳۷-۲۶۲.

از این دست باعث شده‌اند که سرمایه در روستاها محدود و پایین باشد در نتیجه روستاییان فاقد سرمایه لازم برای ایجاد تحول و تغییرات و یا حتی ارتقاء و بهبود تجهیزات کشاورزی و همچنین ایجاد نوآوری در فرایند کاشت، داشت، برداشت و فروش محصولات خود را نداشته باشند. لذا پیشنهاد می‌شود که سازمان‌های مرتبط زمینه لازم برای ارئه تسهیلات مناسب از جمله وام به روستاییان منطقه فراهم آورند.

نوروزی، م و حیاتی، د. ۱۳۹۴. سازه‌های مؤثر بر معیشت پایدار روستایی از دیدگاه کشاورزان استان کرمانشاه، علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۱(۱): ۱۴۳-۱۲۷.

Abimbola, A.O and Oluwakemi, O.A. 2013 .

Livelihood diversification and welfare of rural households in Ondo State, Nigeria, Journal of Development and Agricultural Economics. Analysis of theory and practice, Geographical Paper No. 189.

Ashley, C. 2000. The impacts of tourism on rural livelihoods: Namibia's experience (No. ODI Working Paper 128. London: ODI.

Ashley, C., and Carney, D. 1999. Sustainable Livelihoods: Lessons from Early Experience, Nottingham: Russell Press Ltd.

Bandyopadhyay, S. and Skoufias, E. 2013. Rainfall variability, occupational choice, and welfare in rural Bangladesh. Policy Research Working Paper 6134. Washington, DC, World Bank.

Baumgartner, R., and Hogger, R. 2004. In search of sustainable livelihood systems: Managing resources and change. New Delhi, India; Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Cavatassi, R., Lipper, L. and Winters, P. 2012. Sowing the seeds of social relations: social capital and agricultural diversity in Hararghe

- Newsham, A. and Thomas, D. 2009. Agricultural adaptation, local knowledge and livelihoods diversification in north-central Namibia. Tyndall Working Paper 140.
- Phillips, J. L., and Potter, R. B. 2003. Social dynamics of "Foreign-Born" and "Young" returning nationals to the Caribbean: A review of the literature. Geographical Paper, University of Reading, 167.
- Ramchandani, R., and Karmarkar, P. 2014. Sustainable rural livelihood security in the backward Districts of Maharashtra, *Procardia - Social and Behavioral Sciences* 133 (2014) 265 – 278.
- Scoones, I. 1998. Sustainable rural livelihoods: A framework for analysis (No. IDS Working Paper 72). Brighton: IDS.
- Shen, F. 2009. Tourism and Sustainable Livelihoods Approach: Application within the Chinese context, a thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the Degree of Doctor of Philosophy at Lincoln University.
- Shen, F., Hughey and Simmons, G. 2008. Connecting the Sustainable Livelihoods Approach and Tourism: A Review of the Literature, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Pp19-31.
- Singh, P. K., and Hiremath, B.N. 2010. Sustainable livelihood security index in a developing country: A tool for development planning. *Ecological Indicators*, 10, 442–451.
- Twigg J. 2001. Sustainable Livelihoods and Vulnerability to Disaster, Benfield Gerig Hazard Research Centre for the Disaster Mitigation Institute (DMI).
- Davis, J. 2006. Rural Non-farm Livelihoods in Transition Economies: Emerging Issues and Policies, *Electronic Journal of Agricultural and Development Economics (eJADE)*, Agricultural and Development Economics Division (ESA) FAO, Vol.
- Ethiopia. *Environment and Development Economics* 17(55): 547-578.
- Chambers, R and Conway, GR .1992. Sustainable rural livelihoods: Practical
- Chambers, R. 2005. Ideas for development. Earth Scan Publication, London, Sterling VA.
- Davis, A. 2000. Transport and sustainable rural livelihoods in Zambia: A case study. Proc. 8th Regional Seminar for Labor Based Practitioners, 15.
- Dzanku, F.M. 2015. Transient rural livelihoods and poverty in Ghana, *Journal of Rural Studies* 40 (2015) 102-110.
- Ellis, F. 1997. Household Strategies and Rural Livelihood Diversification. Paper submitted to the *Journal of Development Studies*.
- Ellis, F. 2000. Rural livelihoods and diversity in developing countries. Oxford; New York, NY: Oxford University Press.
- Ellis, F. 2005. Small-farms, livelihood diversification and rural-urban transitions: strategic issues in Sub-Saharan Africa. Paper prepared for the Research Workshop on "The Future of Small Farms", Withersdane Conference Centre, Wye, Kent, UK, 26-29 June
- Ellis, F. 2009. Small-Farms, Livelihood Diversification and Rural-Urban Transitions: Strategic Issues in Sub-Saharan Africa. In *The Future of Small Farms: Proceedings of a Research Workshop*, Wye, UK, 26-29 June. Washington, DC, International Food Policy Research Institute.
- Fred, D. 2015. Transient rural livelihoods and poverty in Ghan, *Journal of Rural Studies* 40 (2015) 102-110.
- Lipper, L., Cavatassi, R. and Keleman, A. 2010. The contribution of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture to food security and sustainable agricultural development. *The Second State of the World of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture*. FAO, Rome.

Rider Smith,D, Gordon,A, Meadows,K,Zwick,K.
2006. Livelihood diversification in Uganda:
patterns and determinants of change across two
rural districts, Food Policy 26 (2001) 421–435

Analysis of levels of sustainable livelihoods of villagers (case study of villages in Saqez city)

Seyed Hasan Motiee Langrodi¹, Vahid Riahi², Hamid Jalalian² and
Afsaneh Ahmadi^{*3}

Submitted: 13 July 2018

Accepted: 17 February 2019

Abstract

The concept of sustainable livelihoods is one of the new analytical approaches to rural development that has been considered in recent years for rural development and poverty alleviation. The purpose of this study is to analyze the stability of rural livelihood in the city of Saqez. In order to sample the villages to be studied, villages were first divided into five groups of population and then the number of villages in each class was determined based on the number of villages in each population class. In total, thirty villages were selected as samples. Using the Cochran formula, three hundred and eight families were selected as the sample size and they were asked to complete the questionnaire. The results of descriptive findings and one-sample T-test show that the sustainability of livelihood in all aspects of sustainable livelihoods is low in the study area. Also, the results of correlation and regression analysis show that there is a direct and meaningful relationship between the various parts of the city in terms of and the central section of the city in relation to livelihood stability. The central part of the city is in better condition than the rest of the city in terms of sustainable livelihood and this has an impact on the sustainable livelihood of the residents.

Keywords: Sustainable livelihoods, livelihoods, Dimension Sustainable, villages in Saqez city, Kurdistan province

---

1- Professor of Geography and rural planning, Tehran University

2- Associate Professor in Geography and Rural Planning, Kharzmi University

3- PhD. Student, Candidate of Geography and Rural Planning, Kharzmi University

(* -Corresponding author Email: ahmadi_afa@yahoo.com)

DOI:10.22048/rdsj.2019.140559.1747